

La frontera permeable: els Pirineus gironins (1936-1938)

El trànsit de fugitius, desertors, contrabandistes, nòmades i internacionalistes pels Pirineus durant la Guerra Civil

Les fronteres, enteses com a construccions polítiques destinades a marcar els límits geogràfics d'un estat, són poroses. És per això que durant la Guerra Civil els Pirineus són, malgrat el control exercit per milicians, carrabiners i duaners, una frontera permeable i certament més freqüentada que en temps de pau. Els gironins troben, en els vells camins en desús i en els colls de muntanya més recòndits dels Pirineus, la manera d'arribar clandestinament a França. Tot seguit veurem per on passen i quins són aquests gironins que fugen cap a França camí de l'Espanya «nacional».

JORDI RUBIÓ COROMINA > TEXT

Els Pirineus gironins, de poca alçada i amb nombrosos senders coneguts i freqüentats per la població fronterera, oferien una solució prou bona als gironins que volien fugir del territori republicà i que no podien obtenir un passaport. D'altres van fugir de manera «regular» en vaixell cap a la costa italiana o francesa o bé desertant des del front. Als eclesiàstics perseguits per la Revolució i als partidaris convençuts dels generals insurgents s'hi afegixen progressivament els homes en quintes, de tal manera

que a inicis de 1937 el nombre de fugitius dona peu a la creació de les primeres xarxes clandestines d'evasió. Moltes d'aquestes xarxes neixen a l'entorn d'un o més guies —bons coneixedors del territori— que amb el trànsit de fugitius pels Pirineus engreixen la bossa del contraban, ja tradicional, de les terres frontereres.

Sendes i passos de la frontera

Els fugitius que travessen la frontera ho fan per nombrosos punts de la serralada pirinenca, des dels més enlairats del Ripollès i

Els gironins troben, en els vells camins en desús i en els colls de muntanya més recòndits dels Pirineus, la manera d'arribar clandestinament a França

de la Cerdanya —a més de 2.500 metres— fins als cims més baixos de les Alberes, que s'aboquen a la Mediterrània a l'altura de Portbou. El trajecte fins a França es fa en la clandestinitat, i és per això que senders i passos pregons són privilegiats. Resseguint la frontera d'est a oest, els punts més emprats són, entre Portbou i Espolla, els colls del Frare, del Llop, de Vallfreda i de Banyuls; d'Espolla a Maçanet de Cabrenys, el coll Pregon, del Portell, de Manrella i de Llí; de Maçanet de Cabrenys a Beget destaquen el pla de la Muga, enclavat entre els espadats de l'Alta Garrotxa, i el coll de Malrem; de Beget a Tosses trobem el coll de Pixadors, de les Boires i la collada de Prats i, de Queralbs a la plana de la Cerdanya, el coll d'Eina, de Finestrelles, de Queralbs i Marcer.

Pels camins de més fàcil accés tan sols s'hi aventuren els fronterers. En canvi, aquells que vénen de més lluny —sense conèixer el territori— són conduïts per vies més segures però també més llargues i penoses. A l'Empordà trobem molts nadius en edat militar que fugen per escapar a la mobilització amb l'exèrcit republicà, així com alguns veïns de poblacions frontereres que van a França a la

recerca de queviures que després revenen al mercat negre. Francesc Batlle Forcada, un jove en quintes confiter a Torroella de Montgrí, passa clandestinament la frontera pel coll de la Massana el 8 d'octubre de 1937. Pels mateixos dies, Vicenç i Concepció Drapé, de Darnius, són identificats passant el coll del Portell i diuen que van a la recerca de provisions a Ceret. També passen la frontera alguns nòmades —possiblement d'ètnia gitana— que fugen de la guerra, però sobretot de la carestia que aquesta ha engendrat. Aquest és el cas de tres dones procedents del coll del Priorat —a l'oest del fort de Bellaguarda— que entren a França amb sis nens de curta edat el 5 de setembre de 1937.

A la Garrotxa, al Ripollès i a la Cerdanya els habitants d'aquestes comarques es barregen amb les cordades d'evadits de Barcelona i Tarragona. L'1 d'octubre de 1937 la Guàrdia Mòbil de Vallcebollera identifica un grup de set homes joves originaris de Ripoll i de Castellar de n'Hug, que han franquejat la frontera per un dels colls al sud-oest del Puigmal, probablement pel de Queralbs. Tots ells es dirigeixen a Hendaia. A la Garrotxa, les famílies Roura

>> Els Pirineus gironins i els seus camins foren escenari de la fugida de diversos col·lectius que no volien restar a la Catalunya revolucionària.

**Més de 2.000 catalans
són acollits en camps d'internament
francesos fins a l'octubre de 1937**

>> Maria del Tura Roura i Maria Teresa Bayona, membres d'una de les xarxes d'evasió d'Olot, a la vora de Capsec (Vall de Bianya), lloc on acompanyaven els fugitius per enllaçar amb el guia que els conduïa a França.

>> A dalt, postal de Francesc Civil, músic gironí refugiat a Versalles (França), a la seva alumna Isabel Hosta (a) Betty. Versalles, 5 de desembre de 1938. A baix, postal de Maria Teresa Bachs, filla d'una família de comerciants de Girona, a la seva amiga Isabel Hosta (a) Betty. La postal conté el tampó de la censura republicana, Girona, 18 de febrer de 1937.

i Casabona, entre d'altres, organitzen una xarxa d'evasió per afavorir la fugida pel coll de Malrem de molts homes en edat militar, de Girona i Barcelona. Entre ells hi ha José Luís Ortega Monasterio, Lluís Noguera Sabater i una bona colla d'alumnes dels Germans de la Doctrina Cristiana de Girona. També Martí de Riquer travessa la frontera pel coll de Malrem procedent de Barcelona, a través d'Osona i la Garrotxa. Una mica més a l'est, per Sant Llorenç de Cerdans, passa el també barceloní Pere Permanyer i Puigjaner, fundador de Montesa, i el periodista Rafel Sot Delclós, oriünd de Maçanet de Cabrenys. Per assolir aquesta fita, només des d'Olot, calen dos dies de marxa. Els fugitius acostumaven a arribar amb tren a l'estació d'Olot, des d'on —de fosc— eren conduïts, a peu i d'un en un, per camins diferents fins a les primeres boscuries de la vall de Bianya, on esperaven un enllaç. Allí un guia es donava a conèixer i, un cop el grup de fugitius quedava constituït, la cordada enfilava el camí de la vall del Bac i després de Beget i Rocabrúna fins a Malrem. Un cop a França, els refugiats es presentaven a la caserna de gendarmeria de la Menera.

Singularitats i quantificació

El 10 d'octubre de 1937 una brigada de la gendarmeria francesa identifica tres fugitius catalans procedents del pic de la Calma: Jaume i Joan Viñas Forch, naturals d'Espolla, electricista i arquitecte respectivament, i Robert Coderch Jué, fuster procedent de Figueres. Tots tres són joves que esperen la mobilització amb l'exèrcit republicà. Els germans Viñas Forch declaren voler anar immediatament a l'Espanya «nacional» per ingressar a l'exèrcit. Robert Coderch —fet raríssim— decideix refer el camí cap a Figueres.

Maria del Tura Roura, membre d'una de les xarxes d'evasió de la Garrotxa, explica, parlant dels fugitius, que «tots marxaven amb un esperit molt patriòtic per anar a lluitar contra els rojos». Però això no és ben bé així... Una part dels qui passaven la frontera preferien acollir-se a l'hospitalitat francesa, austera, però que els estalviava la mobilització al front. Tal com escriu Miquel Tarrés, un torner d'Anglès desertor de l'exèrcit popular, els gendarmes «ens preguntaven a cadascun si preferíem anar a un camp de concentra-

Entre 1936 i 1938, uns 10.000 gironins van fugir pels Pirineus

